

VENDÉGÜNK: Olzsasz Szulejmen kazah költő

A negyvenedik évében járó kazah költő Alma-Atából látogott el a magyar könyv ünnepére. Jövőre a saját könyvét is viszontláthatná: az Európa Könyvkiadó addigra az ő verseskötetét is megjelenteti.

Szulejmen az „új hullám” pezsgő éveiben lépett az irodalom megújult színpadára. Verseiben népének ősi mondanivalóit fogalmazza meg új nyelven, ragyogó színekkel, s azzal a nagyszerű képességgel, hogy távoli világot tapintható közelségbe vigye bármilyen nemzetiségű olvasójához.

— Elég keveset tudunk Kazahsztánról; ha nevet kimondjuk, homokszavakat látunk, karavánokat, nomád lovasokat, roppant méneseket, és a főváros, Alma-Ata — Almák Atyja — gyümölcsöt roskadó almáit.

— Vagyis életünk egzotikus-romantikus díszleteit. Igaz, ezek a díszletek is életünk mindennapi valóságához tartoznak. De az élet nálunk alaposan megváltozott. Vannak, persze, ősi foglalkozások, amelyeket semmiféle változás nem érint, mert ritmusukat természeti erők szabályozzák. Ilyen például a lótenyésztés, a nomád pásztorkodás. Ez ma is az ősi módon folyik. Bár az a tény, hogy a hajdani végtelen füves legelővidéket most már határok, mezsgyék szántják keresztül-kasul, s a kazah ménesek nem nyargalhatnak el friss fiúért például a krimi legelőkre, egyre inkább háttérbe szorítja a nomád lótenyésztést, viszont felvirágoztatja az igénytelenebb juhtenyésztést. Kazahsztán címerében azonban már nemcsak ménest és juhnyájt rajzolnak. Országunk a Szovjetunió egyik legfontosabb ipari nyersanyag-ellőhelye. A sokáig kikapzart természet bőven ontja kincseit, ércet, főleg szinesfémeket, uránércet, szűzföldjeink a gabonát. Amellett pedig a sivatag-asszociációt illeti: országunk ennél sokkal változatosabb. Hiszen Kazahsztánnak két tengere is van, sok hegye, erdeje, gyümölcsföldje, kertje, és országunkban emelkedik a Szovjetunió legmagasabb örme, a Tien-Sany.

— Eddig megjelent nyolc verseskötetéből érzékletesen bontakozik ki ez a változatos világ. Nemesek a jelen, a régmúlt is. Verseiben időtlen idők karavánjai vonulnak, ménes nyargalnak, kipcsek — kun — ösök emlíődnek.

— A sokféle törzsből összeállt — ma ötmillió lélekszámú — kazah nép a kúnokat is őseinek vallja. A népvándorlás nyugtalan éveiben, hol szövetségesei, hol ellenségei voltak a magyaroknak. Mongóliától egészen Magyarorszáig vonultak. Erre utalok egyik versemben, a *Kun harcos éneke* címűben is. Egy kicsit magam is hazajöttem ide.

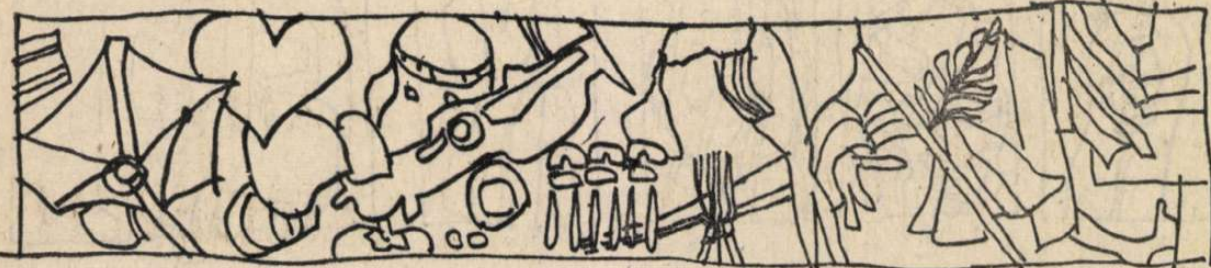
— Meglehetősen hiányosak ismeretelnk a kazah irodalomról. Most alkalmunk van az egyik legilletéke-sebbitől hallani róla.

— Irodalmunk kezdete a századok homályában vesz el. Legősibb emlékei a sírleletek ivóedényeire vésett rövid írásművek. Nemrég Alma-Ata közelében feltártak egy kurgánt — kúnhalom — szín-aranyba öltöztetett ifjú vezér csontjait találták benne. De a tudósok ennél a leletnél is jobban örültek a sírban talált feltratos ivóedénynek, amely az egész aranykincsénél többet ért. Korát bizonyított műszerekkel pontosan meg tudták állapítani az időszámításunk előtti VII. századból való. Később a szájhagyomány, a közép-ázsiai igricek, az *akinek, asugok* alakították, fejlesztették tovább a kazah költészetet. Népköltészeti feljegyzéseink már a XV. századból is fennmaradtak: azovi, krimi harci énekek. Hogy ugorjunk egy nagyot: a kazah irodalmi nyelvet múlt századi nagy költőnk, Abaj Kunanbajev újította meg. Úgy tudom, az Abajról szóló életrajzi regény — Muhtar Auevov tollából — Magyarországon is megjelent.

— Úgy van, és nagyon népszerű volt. Szívesen ismerkednék meg közelebbről is a kazah irodalommal.

— Örömmel vállalkoznék rá, hogy összeállítsak egy, mondjuk, száz versből álló kis antológiát, a grúz költészetet bemutató *Ivóedény* mintájára. Vállalkoznék arra is, hogy egy kazah nyelvre fordított antológiában mutassam be a magyar költészetet népemnek. Hiszen sok az adósságunk: néhány prózai munkán és természetesen Petőfin kívül alig jutott el hozzánk valami a gazdag magyar irodalomból. Örülök, ha magyarországi utamnak ilyen kézzelfogható emléke, eredménye lehetne.

R. Zs.

Váli Dezső: Képvázlat

AZ UKRÁN „NAGYVILÁG” MAGYAR SZÁMA

Hazánk felszabadulásának harmincadik évfordulóját jelentős terjedelmű magyar szépirodalmi anyag közlésével ünnepelték meg a legfontosabb szovjet irodalmi folyóiratok. A „Voproszi literatury” vagy a moszkvai világirodalmi fórum igényes megemlékezése mellett figyelmet érdemel a Kijevben megjelenő „Vszesvít”, vagyis az ukrán „Nagyvilág” ez évi negyedik, magyar száma. Irodalmunk eddig sem volt ritka vendég az 1958 óta megjelenő folyóiratban, de évfordulókat ünneplő anyaga terjedelmesebb, sokszínűbb a megszokottnál. A 240 oldalas áprilisi szám egygyedében magyar szépirodalmi összeállítást találunk, amelyet kapcsolatainkról, a különböző művészeti ágakról, hazánk fejlődéséről szóló írások, tudósítások, információk és illusztrációk egészítenek ki.

József Attila verseinek nem első, de ezúttal is jelentős ukrán csokra mindenekelőtt *Jurij Skrobinecnek*, irodalmunk ismert fordítójának munkáját dicséri: 18 közül 10 verset ő ültetett át. József Attila képeit, asszociációit Skrobinec adja vissza jobban, pontosabban, de *Mikola Sapoval* fordításai is gondos munkát tükröznek.

A magyar prózát *Dobozy Imre, Déry Tibor, Lengyel József, Gergely Sándor, Somogyi Tóth Sándor, Szabó Magda* és *Simonffy András* novellái képviselik, a hat fordító közül *Szergej Panjko* nevét érdemes kiemelni, aki — mint visszaemlékezései is bizonyítják — kitűnően megismerte, hazánkat, a magyar kulturális életet.

Újabb költészetünk jellemzését adja *Ivan Megela* esszéje. A húszadik századi magyar poézisben a legutóbbi húsz évet olyan súlyúnak tekintik, mint a századunk első évtizedét. Célja, hogy eligazítsa az ukrán olvasót a magyar költészet stílustörévéseinek sokféleségében: *Garai Gábor, Váci Mihály, Illyés Gyula, Nagy László, Juhász Ferenc* és *Weöres Sándor* költői munkásságára hívja fel a figyelmet.

A két szomszéd nép kapcsolata szempontjából fontos a magyar irodalom ukránjai ismeretének történeti áttekintése. A szellemi híd létezését bizonyítja, hogy a szám egyes cikkei magyarországi szerzők tollából származnak. *Misley Pál* két rövid írásának egyikét az „Alföld”-ből vette át a „Vszesvít”, *Veress József* cikke pedig filmművészetünk új termésével ismerteti meg ukrán szomszédainkat. A Debrecennel szoros kapcsolatban álló *Kira Sahova*, Holló Lászlónak munkásságát mutatja be, a kijevei irodalomtörténészeknek a XIX. századi magyar irodalom történetét tárgyaló könyvét *Fekete Sándor* értékeli.

MAGYAR ÍRÓK CSEH FOLYÓIRATBAN

A prágai *Literární měsíčník* (Irodalmi havilap) idei, negyedik számában összeállítást jelentetett meg, Magyarországi felszabadulásának 30. évfordulója alkalmából. A Cseh Írószövetség folyóirata *Hidas Antal, Garai Gábor, Baranyi Ferenc, Veress Miklós* és *Bari Károly* egy-egy versét közli *Alfons Weller* és *Jan Mészáros* fordításában. *Božena Somogyiová* összefoglaló cikket írt az 1945 óta megjelent magyar művek cseh fordításairól (rég és XX. századi klasszikusainak cseh fordításait nem említi). *Juraj Szántó* ötoldalas beszélgetést közöl *Garai Gáborral*. A legérdekesebb azonban két kis közlemény *József Attiláról*. Az egyik József Attila cseh fordításairól és írói kapcsolatairól szól (*Juraj Szántó* írása), a másik

Věra Straková visszaemlékezéseit tartalmazza *József Attiláról*. *Anton Straka*, a németek által kivégzett kiváló műfordító özvegye négy karikatúrát talált férje hagyatékában *József Attiláról*, a költő kezévonásával.

ÚJ SZOVJET KÖNYV PETŐFIRŐL

„*Petőfi a világgömbön*” címmel a moszkvai *Nauka* kiadó most jelentette meg azoknak az előadásoknak a gyűjteményét, amelyek a költő születésének 150. évfordulója alkalmából hangzóttak el a szovjet fővárosban, illetve Ungvárott rendezett tudományos konferenciákon. A könyvet a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Szlavisztikai és Balkanisztikai Intézete a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetével közösen jelentette meg. A 160 oldalas kötetet szovjet részről *Jurij Bogdanov* és *Alekszandr Gerskovics*, magyar részről *Fekete Sándor* szerkesztette.

A tanulmányokká átdolgozott előadások elsősorban a költő életművének világirodalmi összefüggéseit elemzik. *Markov* akadémikus bevezetője után *Sötér István* foglalkozik *Petőfi és a világgömb* tételével, *Gerskovics* a költő oroszországi recepcióját ismerteti új adatokkal. *Bogdanov*, *Sahova*, *Gresnyih* írásai szintén világirodalmi párhuzamokat vizsgálják. *Iszlámov* *Petőfi* társadalmi és politikai nézetét, *Váradi-Sternberg János* a költő történelemszemléletét elemzi. Eddig ismeretlen levéltári adatokkal világítja meg *Petőfi* és *Bem* kapcsolatát *Kacnelson*. *Gusev* és *Rosszija* tanulmányai után *Fekete Sándor* az egyetemes *Petőfi-filológia* kialakulását tárgyalja. A kötet gazdag bibliográfiát közöl a költőről szóló angol, francia, német, olasz, spanyol, orosz és ukrán irodalomból.

Ez az első eset arra, hogy egy nagy ország egész tudományos kollektívája közös tanulmánykötetben elemezze nagy költőnk életművét.

KODÁLY-NAPOK

Ez évben június 21—22-én rendezik meg *Galántán*, a *Kodály-napokat*. A magyar énekkarok idei szlovákiai országos fesztiválján tizenhárom együttes vesz részt. A fesztivál keretében szeminaryumot rendeznek *Kodály Zoltán* életművéről. Valamennyi részt vevő együttes hangversenyt ad *Galántán* és környékén. A III. *Kodály-napok* díszhangversenye június 22-én lesz a szabadtéri színpadon.

ÜVÖLTS, KÍNA!

Több szempontból is izgalmas bemutató zajlott le néhány hete a zürichi *Theater am Neumarkt*-ban. A színház vezetője, a svájci avantgarde prominense, *Horst Zankl* ezúttal olyan művet talált, amely — a kritikuskok szerint — mintegy összegezi eddigi törekvéseit. A mű: *Szergej Tretyakov* 1926-ban, a maga idejében is meglehetősen új formában írt agit-prop. darabja, az *Üvölts, Kína!* A mű a kínai hajósok és katonák munkások harcát szemlélteti kizsákmányolóikkal, az amerikai, angol és francia kereskedőkkel és piachódítóikkal; a kínai proletariátus ellenállásának kezdetéről, első szervezeteinek megalkadásáról szól. Zankl a politikai színház híve, de a szándékos aktualizálást igyekszik elkerülni. Az *Üvölts, Kína!* erőteljes stílusú, szürrealis és expresszív hatású, sokrétű előadás. A darabot egy genfi társulattal közösen adják elő; a kínaiakat alakító zürichiek némelyét, a kizsákmányolókat alakító vendégtársulat franciákkal beszéli. Az előadás hangsúlyozza a nyelv

vi különbséget, s így csap át — a kommunikációs gát legyőzésének szándékával — pantomimbe, paródiába. A két társulat külön tanulta be a darabot, s gyakorlatilag csak a bemutatón találkoztak el a szovjet fővárosban, illetve alakított játéktípusok groteszk különbözősége az előadás egyik jellemző sajátossága.

A FESTETT SZÓ

Az amerikai modern művészeti mozgalmat veszi célba *Tom Wolfe* nemrég megjelent kötete, *A festett szó*. Legdühöttebben a modern amerikai művészetet propagáló műkritikusokat támadja. A legfrissebb festészeti iskolákat, az absztrakt expresszionizmust, a pop-artot és a minimalizmust valóban sajátos és eltérhetetlen kapcsolat fűzi azokhoz a teoretikusokhoz, akik magyarázzák őket. Már maga az a tény is furcsa, hogy vizuális élmény írott elemzések megértésétől függjön. Pedig ezt a megközelítést éppen maguk a propagátorok tartják elsődleges fontosságúnak. *Wolfe* könyörtelen pontossággal elemzi azt a folyamatot, ahogyan a művészvilág követi teoretizáló esztétáit. Mert végül is nincs menekvés tőlük. Még azokat a makacsodókat is megideologizálják, akik például *Pollock* műveire még ma is azt merészlik mondani, hogy azok kaotikusak, sőt csúnyák. Ez természetesen — vág vissza a rugalmas teoretikus —, az az igazán eredeti mű, amelyik első látásra csúnyának látszik. S ez valóban meggyőzően hangzik, mert az izmusok korában már mindenre van példa. Manapság egy festménynek épességével kihívóan visszatámasztónak kell lennie: a műkereskedők és a gyűjtők csak így látnak benne fantáziát.

Az *International Herald Tribune* kritikusa szerint *Tom Wolfe* legújabb könyve, mint a teóriagyártó művészeti írók szatírája, a szerzőnek talán legjobban sikerült társadalomkritikai írása.

Erich Fried, a Londonban élő neves osztrák költő a háború befejezésének harmincadik évfordulója alkalmából riasztó cikket írt a *Neues Forum* május-júniusi számában azokról a gondolkodási sablonokról, amelyek az NSZK-ban a Harmadik Birodalom letűnése után a reakciós közszellem folyamatosságát mutatják. Előljáróban *Böll* egyik beszédét idézi: „*Téboly, ami itt, ebben az országban történik... Először a baloldalt lötték ki, minden pártban, minden árnyalatban — hiszen sokféle van. Most a baloldali liberálisokon a sor, akikhez Gollwitzert és magam is számítom... Azután a liberálisok következnek majd; már most megintogtak... Azután a konzervatívokra jár rá a rúd...*” *Fried* különféle — főként az igazságügy területéről vett — példáklat támasztja alá ezt a fejtegetést. Természetesen nem azt állítja, hogy a közélet az NSZK-ban már most fasiszta jellegű; az újnáci pártok nagyon gyöngék, „de az úgynevezett közép jobbra tolódot”. Felidézi a háború után süttogva terjesztett nácielszót: „*Vigyázz! Viselkedj úgy a Negyedik Birodalomban, hogy az Ötödik Birodalomban ne kössenek fel!*” Ez az állampolgári gyávaságra és alattvalói beidéztségre építő buzgalom *Fried* szerint most meg lehet elégedve a katonai, rendőri és igazságügyi csúcsapparátus tekintélyes részével.

Az okokat elemezve *Fried* először a háború utáni szerencsétlen világpolitikai helyzetről beszél. Keleten a sztálini korszak utolsó felvonása, nyugaton a hidegháború: ez a légkör a megszálló nyugati hatóságok és a németek között valamiféle ha-

SZÍVÓS SABLONOK

mis egységet teremtett. *Fried* élelméjében állapítja meg, hogy a német antikommunizmus nem is annyira a sztálini időszak tényleges hibáiból táplálkozik, mint saját, 1933 óta történelmi történelmi folyamatosságból. A tragédia egyik legfőbb oka, hogy 1945-ben egyszerűen törölni akarták a múltat, és így elfojtották, de nem győzték le. Az elfojtás azonban még tisztátalanabbá teszi a levegőt; föld alatti, homályos izsákokra és erjedésekre vezet, amelyek végképp kikerülnek minden ellenőrzés alól. Ilyen körülmények közt nem csodálatos, hogy *Willy Brandt*nak nyilvánosan a szemére vetették: Németország ellen harcolt, a németekre lőtt; és az sem meglepő, hogy házasságon kívüli születését is felrótták neki.

E nacionalista és nyárspolgári vádak együttesen olyan gondolkodási sablonok szívós életrevalóságát mutatják, amelyek annak idején már *Hitler* is hatalomra segítették. Csak az ellenségnek kell olykor cserélni az ódon képletben. Régen a zsidó töltötte be ezt a szerepet, majd helyét az orosz foglalta el, aztán az arab következett. *Fried* a hatnapos háború idején hallotta, amint egy büszke német a „lusta, moecosk arabok” létjogosultságát tagadva „sivatagi rókáknak” nevezte a zsidókat, akik — és itt, gondolom, elcsuklott a hangja — „Rommeltől tanultak”. Az araboktól az úgynevezett huligánok, főként a hosszuhajú diákok vették át az ellenség szerepkörét.

Az ellenséget ugyebár minden eszközzel le kell győzni. A cikk írója néhány olyan esetet említ, amikor a hatóságok követtek el törvénytelenéseket, amelyeket utólag friss jogszabályokkal szentesítettek. Emögött a Harmadik Birodalom legfőbb törvényalkotó elve lappang, amely szerint „*Jog az, ami a német népnek használ!*”. Az ilyen mesterkedésekhez szükség van a közvélemény támogatására. Egy-egy per törvényt lefolytatásának költségeit például az ódiumot eleve a vádlottakra, sőt azokra hárítják, akik objektív vizsgálatot és jogilag megtámadhatatlan ítéletet óhajtanak. „*Adolf alatt olcsóbb lett volna!*” — mondják a jámbor adófizetők — „mind a gázkamrába maszírozónak, egyszerű eljárás”. Ez a pszichózis a felelős azért, hogy az idegbeteg, szerencsétlen *Bachmann* rálőtt *Rudi Dutschkéra*, akit a német sajtó többsége brutális, népellenes fanatikusnak tüntetett fel, holott *Dutschke* mindig határozottan elutasította a terrorizmust. *Fried* szerint *Dutschke* sérülése és a német színtérről való távozása nélkül az ót nagyrabecslő *Ulrike Meinhof* — és nyomában a csoportja — nem siklott volna terrorista sincre. E kétség feltevése végkövetkeztetése cáfolhatatlan: „*A gyűlölet itt is éppen azt hozta létre, ami azután megbotránkozta!*”

Fried összefoglalásképp meg egyszer megállapítja: nem a régi fasizmus fenyeget, hanem az, „*hogy pragmatikusan, rendszeresen megsemmisítik mindazt, amit kényelmetlennek találnak.*” Vádló irata egyszerre irányul a régi gondolkodási sablonok és a régi típusú rendszeresség ellen.

E. I.